

Горохова Т. О.,
викладач кафедри теорії та історії педагогіки
Київського університету імені Бориса Грінченка

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЗАСОБАМИ ЕТНОПЕДАГОГІКИ

У статті на основі аналізу науково-теоретичної літератури визначено основні шляхи та засоби формування ціннісних орієнтацій студентів класичного університету в процесі вивчення дисципліни «Етнопедagogіка».

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, етнопедagogіка, засоби етнопедagogіки.

У сучасних умовах модернізації системи освіти України та інтеграції її в європейський простір, що супроводжуються створенням нової освітньої парадигми, важливого значення набуває проблема формування ціннісних орієнтацій молоді. Адже саме сучасна молодь великою мірою зазнає впливу таких явищ, як глобалізація суспільства, політичні та моральні кризи, нівелювання загальнолюдських цінностей і заміна їх субкультурою.

Підвищення ефективності формування ціннісних орієнтацій набуває особливого значення в умовах класичного університету. Адже класична університетська освіта є системою, яка одночасно відповідає на потреби і запити студентів в їх особистісному і професійному становленні та задовольняє соціальне замовлення не тільки у підготовці висококваліфікованих фахівців, але й у формуванні освіченої, творчої, гармонійно розвинутої особистості зі сформованими громадянськими, моральними якостями, гуманістичним світоглядом та національною гідністю.

Відповідно до цього велику роль у становленні особистості студента класичного університету та формуванні його ціннісних орієнтацій відіграє використання культурної і педагогічної спадщини українського народу. Сформовані українським народом цінності відображають позитивний досвід і надбання у сфері моралі, світогляду, орієнтують на моральні норми й принципи життя, закріплені у традиціях, звичаях, віруваннях, які підтримуються організацією та устроєм життя.

Про необхідність звернення до досвіду народу, народних традицій та звичаїв у вихованні молодого покоління зазначається в таких нормативних документах, як Національна доктрина розвитку освіти, Концепція національного виховання студентської молоді, Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») та ін.

Дослідженням ціннісних орієнтацій студентської молоді займалися Н. Бондар, А. Козлов, З. Сікевич, В. Лісовський, К. Нечаєва, І. Райгородська, Н. Стрелянова, Є. Подольська, А. Мордовець, І. Попова. Особливості та проблеми формування у молодого покоління морально-етичних цінностей, властивих українському народові, з опорою на національні традиції розкриваються у працях Г. Ващенко, В. Духновича, М. Ковалінського, І. Отієнка, С. Русової, Г. Сковороди, К. Ушинського та ін. Але вплив засобів етнопедagogіки на формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в науковій літературі досліджений недостатньо.

Мета нашої статті полягає у висвітлення шляхів формування ціннісних орієнтацій студентів класичного університету засобами етнопедagogіки. Досягнення визначеної мети, на наш погляд, буде результативним за умови розв'язання таких **завдань**: з'ясувати теоретичні засади дослідження на основі аналізу науково-теоретичної літератури з теми дослідження; визначити шляхи формування ціннісних орієнтацій студентів класичного університету засобами етнопедagogіки.

Важливими для нашого дослідження є характеристика та диференціація таких понять, як цінність і ціннісна орієнтація, які в науковій літературі до теперішнього часу остаточно не визначені.

У науковій літературі існує велика кількість тлумачень понять та класифікацій цінностей.

І. Попова зазначала, що під *цінностями* «доцільно розуміти узагальнені уявлення (ціннісні уявлення), які виступають як суспільні ідеали, стереотипи суспільної та індивідуальної свідомості, що функціонують як ідеальні критерії оцінки й орієнтації особистості та суспільства» [4, 26].

У «Психологічному тлумачному словнику» зазначається, що *цінність* — це поняття, яке використовується у філософії, психології та соціології для позначення об'єктів, явищ, їхніх властивостей, а також абстрактних ідей, що втілюють у собі суспільні ідеали й виступають завдяки цьому еталоном належного [8].

Існують різні класифікації цінностей, зокрема: *за об'єктом засвоєння* — матеріальні, матеріально-духовні; *за метою засвоєння* — егоїстичні, альтруїстичні; *за способом вияву* — ситуативні, стійкі; *за роллю у діяльності людини* — термінальні, інструментальні; *за змістом діяльності* — пізнавальні, предметно-перетворювальні (творчі, естетичні, наукові, релігійні та ін.); *за належністю* — особистісні (індивідуальні), групові, колективні, суспільні (також демократичні), загальнонародні (національні), загальнолюдські та ін. [1, 124].

Кожній людині притаманна індивідуальна специфічна ієрархія особистісних цінностей. Ця група цінностей характеризується високою усвідомленістю та знаходить відображення в свідомості у формі *ціннісних орієнтацій*. А. Здравомислов зазначає, що «*сукупність ціннісних орієнтацій, що склалися, усталилися, створюють*

свого роду вісь свідомості, наступність певного типу поведінки і діяльності, яка виражена у направленості потреб та інтересів» [2, 202].

І. Федух зазначає, що *ціннісні орієнтації* є компонентом складної структури ставлень особистості до умов її існування та діяльності, пов'язуючи в єдине ціле суспільне, групове й індивідуальне у свідомості та поведінці [7, 2]. Крім того, дослідник розмежовує поняття цінностей і ціннісних орієнтацій та стверджує, що *цінності* — це узагальнені уявлення, які виступають як загальні ідеали, стереотипи суспільної та індивідуальної свідомості, що функціонують як ідеальні критерії оцінки й орієнтації особистості і суспільства, а *ціннісні орієнтації* — відображення у свідомості людини цінностей, які визнаються нею як стратегічні життєві цілі та загальні світоглядні орієнтири, що формуються на базі співвіднесення особистісного досвіду з поширеними у соціумі зразками культури [7, 3].

Наявність сталих ціннісних орієнтацій характеризує зрілість особистості, виступає як узагальнений показник рівня духовного розвитку. Ціннісні орієнтації особистості є однією з головних характеристик особистості, відповідно їх формування має стати основним завданням гуманістичної педагогіки.

Г. Предвічний виокремлює три етапи формування ціннісної орієнтації: 1) усвідомлення потреб; 2) порівняння потреб з предметами і явищами, що оточують світ, і вироблення ставлення — позиції до світу; 3) формування усвідомленого ставлення до речей, умов і форм задоволення потреб [6, 136].

Варто зазначити, що ціннісні орієнтації особистості формуються під впливом системи цінностей суспільства, що змінюється з розвитком історії. На сучасному етапі розвитку суспільства ми спостерігаємо зменшення ролі духовного та зростання матеріального фактору у ціннісних орієнтаціях, діяльність людей в більшості випадків спрямована лише на задоволення матеріальних потреб. Формується споживацька психологія, домінуючими рисами характеру людей, зокрема і студентської молоді, стають заздрість, егоїстичність, корисливість, прагматизм. Така ситуація вимагає вдосконалення виховної роботи серед студентів, повернення на чільне місце в ієрархію ціннісних орієнтацій особистості загальнозначущих моральних цінностей. Відповідно важливого значення набуває провадження виховної роботи зі студентською молоддю з опорою на досвід українського народу. Адже цінність української народної педагогіки — в її органічній єдності з укладом життя народу, його історією, культурними і побутовими традиціями. Народна педагогіка містить велику кількість навчально-виховних засобів, провідними серед яких є рідна мова, усна народна творчість, національна міфологія і символіка, народне мистецтво, національні традиції, звичаї і обряди, народні ігри, іграшки, ритуали та урочистості, безпосередня особиста праця, природа, колискова пісня, скоромовки, оповідання, казки, частівки, утішки, забавлянки, закликанки, атмосфера рідної домівки, приклад старших, дитяча самодіяльність, народні афоризми, прислів'я, приказки. Ідеї та засоби народної педагогіки глибше і повніше втілюють у собі людську духовність.

Опора на досвід українського народу у вихованні студентської молоді важлива у процесі вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу, зокрема «Етнопедагогіки». Одне із завдань цієї навчальної дисципліни — навчити студентів вивчати і усвідомлювати народний виховний досвід для підвищення їхнього рівня духовності, формування ціннісних орієнтацій, відродження народних традицій у системі виховання [3, 5]. Отож, на семінарських заняттях з дисципліни варто звернути увагу студентів на провідні цінності та духовні орієнтації українського народу.

Наприклад, у процесі вивчення тем «Виховний ідеал української народної педагогіки» та «Моральне виховання дітей в українській етнопедагогіці» студенти аналізують особливості морального кодексу українського народу, до якого входять: *любов до рідного краю* («За рідний край — хоч помирай»); *любов до Батьківщини, готовність її захищати, мужність у боротьбі за щастя свого народу, повага до інших народів* («Кожному мила своя країна», «Грудка рідної землі дорожча від пуда золота», «Негідником той називається, хто домівки рідної цурається»); *любов до праці* («Без труда нема плода», «Роботящі руки гори вернуть», «Труд людину кормить»); *справедливість, гуманне ставлення до інших, миролюбність, гостинність, солідарність, вірність друзям, колективізм* («Два слова: мир і спокій, — коштують тисячі злитків золота», «Де єдність, там і життя», «Правду не сховаєш», «Дерево сильне корінням, а людина — друзями», «Яку дружбу заведеш, таке й життя поведеш»); *добро, доброта, щирість, творення добра людям* («Добра людина й мухи не скривдить», «Коли природа породила людину, вона породить і доброту»); *правдивість і чесність* («Хліб-сіль їж, а правду ріж», «Чесному всюди честь, хоч і під лавою»); *ввічливість і скромність* («Скромність — вінець мужності», «Три речі викликають любов: віра, щедрість і скромність», «Одне ввічливе слово зломить душу швидше, ніж десять ударів»); *дружба і товаришування* («Стаду потрібен пастух, а людині — товариш», «Не хвали товариша — він може бути поганим, не гудь товариша — він може бути хорошим»). Усвідомлення важливості моральних цінностей українського народу є першим етапом у формуванні духовних, гуманістичних та національних ціннісних орієнтацій студентів.

Український народ постійно пропагував гуманістичну ідею — виховання всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Необхідним компонентом всебічного і гармонійного розвитку, крім моральних якостей, він вважав розумове («Учи народ, учись і у народу», «Вчений, а кобили не запряже», «Не буде хата нова, коли в голві полова»), трудове («Людина народжується для праці, як птиця для польоту», «Праця людину годує, а лінощі марнують»), фізичне («Доки здоров'я служить, то людина не тужить», «Коли б голова здорова, то будуть воли і корови») та естетичне виховання («Нема рослини красивішої за квітку», «Хата, хоч і біденька, але чи-

ста й чепуренька, а тому й гарна та веселенька»). Усвідомленню студентами інтелектуальних та естетичних цінностей, цінності праці та власного здоров'я сприяє вивчення таких тем, як «Розумове і трудове виховання дітей в українській етнопедагогіці» й «Естетичне та фізичне виховання дітей в українській етнопедагогіці».

Ще одна важлива цінність людського життя, яка у сучасному суспільстві втратила належне місце, — це сім'я та сімейні цінності. Сьогодні в умовах відродження духовної національної культури суспільство повертається до традиційного статусу української родини, який складають: непорушний авторитет, шлюбна родина вірність, любов до дітей, родини, відданість справі їхнього виховання, дотримання народних чеснот, норм християнської моралі, піклування дітей про батьків.

У процесі вивчення теми «Народ про сім'ю як основу етнопедагогіки» студенти аналізують народний ідеал сім'ї, обов'язковою складовою якої є діти («Діти — окраса дому», «Бодай на вас добра година та грошей торбина, а до того дівчорі ситі півтори», «Вони збилися з пуття: як куця, то й дитя», «У кого дочок сім, то й щастя всім»). Для української родини характерними є дружні взаємини («Як батьки дружненькі, то й діти чемненькі»), активна участь батьків у вихованні дитини («Умів дитину породити, умій і виховати», «Не той батько, що породив, а той, що до ума довів»), турбота дітей про батьків («Як батька покинеш, то й сам загинеш», «Шануй батька й неньку — буде тобі скрізь гладенько»).

Отже, сучасній молоді необхідно провести переоцінку поглядів на життя та цінності, зокрема духовні. Одним з найкращих прикладів для наслідування може стати народна педагогіка, адже ідеал українського виховання — це здорова, культурна, щаслива людина з багатограними знаннями та високими духовно-моральними й інтелектуальними якостями, патріотичним почуттям, працьовитістю, національною і людською гідністю.

Окреслюючи **перспективи подальших наукових розвідок**, зазначимо, що ми зосередимо свій дослідницький інтерес на теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики формування ціннісних орієнтацій студентів класичного університету засобами етнопедагогіки.

ДЖЕРЕЛА

1. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. — 1997. — № 1. — С. 124–129.
2. Здравомыслов А. Г. Потребности. Интересы. Ценности / А. Г. Здравомыслов. — М. : Политиздат, 1986. — С. 202.
3. Етнопедагогіка. Програма навчальної дисципліни / укл. Л. Б. Паламарчук. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. — 36 с.
4. Кунявский М. Б. Сознание и трудовая деятельность (ценностные аспекты сознания, вербальное и фактическое поведение в сфере труда) / М. Б. Кунявский, В. Б. Моин, И. М. Попова ; рук. авт. кол. И. М. Попова. — К. : Одесса, 1985. — 188 с. — С. 26.
5. Мосіяшенко В. А. Українська етнопедагогіка : навч. посіб. / В. А. Мосіяшенко. — Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. — 176 с.
6. Социальная психология. Краткий очерк / под общ. ред. Г. П. Предвечного и Ю. А. Шерковина. — М. : Политиздат, 1975. — 319 с. — С. 136.
7. Федух І. С. Визначення змісту поняття «ціннісна орієнтація» у сучасній психолого-педагогічній науці [Електронний ресурс] / І. С. Федух // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. — № 3. — 2011. — С. 2. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2011_3/11fisppl.pdf
8. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник / В. Б. Шапар. — Х. : Прапор, 2004. — 640 с.

В статье на основе анализа научно-теоретической литературы определены основные пути и средства формирования ценностных ориентаций студентов классического университета в процессе изучения дисциплины «Этнопедагогика».

Ключевые слова: ценности, ценностные ориентации, этнопедагогика, средства этнопедагогики.

In the article on the base of scientific and theoretical literature the contents and basic stages for the work of forming the valued orientations of students of classic university in studying of discipline «Etnopedagogic».

Key words: values, valued orientations, etnopedagogic, facilities of etnopedagogic.